

intressant. Det går inte att eliminera risken för missförstånd i det sexuella samspelet, därför behöver vi vara medvetna om den. Vi behöver gå in i sexuella samspel med omsorg och respekt menar Gunnarsson.

En styrka med boken är att Gunnarsson genomgående sätter ord på och analyserar företeelser som kan vara svåra att få syn på annars, som exempelvis förförelse kontra våldsförelse, sexuellt osårbara män, ömsesidighetens tyranni och bestämda kontra obestämda mallar. Att benämna och problematisera sådant som tas för givet i sexuella relationer gör att boken bidrar till att ge redskap för att diskutera det svåra med samtycke och gråzoner. Att, som Gunnarsson gör, komplicera och utmana hur samtycke kan förstås och göras, och låta ambivalensen och svårigheterna stå kvar utan att försöka hitta lösningar och enkla svar, är ett starkt bidrag till forskningen och kunskapen om sexualitet och mellanmänniska möten.

Renita Sörensdotter

Centrum för genusvetenskap, Uppsala universitet

3

Karin Milles

Jag måste, när ingen annan vill. Kvinnorättskämpen Sophie Sager

Natur & Kultur 2021

I biografen *Jag måste, när ingen annan vill. Kvinnorättskämpen Sophie Sager* skildrar Karin Milles en fascinerande livshistoria över en stridbar kvinna från perioden före förra sekelskiftets rösträttsrörelse.

Milles är verksam som docent i svenska vid Södertörns högskola och beskriver sig själv som feministisk forskare med ett särskilt intresse för kvinnohistoria. Idén till biografen om Sophie Sager fick hon av Ulla Manns med boken *Upp systrar, väpnar er!* (2005) om kvinnliga pionjärer under 1800-talet.

Sophie Sager föddes 1825 i Byarum socken i Småland och tog sig som 23-åring från Jönköping till Stockholm för att arbeta som sömmerska. Kort efter ankomsten till Stockholm 1848 blev hon utsatt för ett våldtäktsförsök och svårt misshandlad av sin hyresvärd, stallmästare Gustaf Möller. Hennes skador dokumenterades av läkaren Johan Brisman, med vars hjälp hon polis-anmälde Möller för övergreppet. Anmälan ledde till en rättegång där hon skötte sitt eget försvar. Det Sagerska målet blev en uppmärksammas följetong i dagspressen, som hånade Sophie Sager som galen och utan moral. Det längsta kapitlet i biografen handlar om det Sagerska målet med en spännande skildring av turerna i rättsfallet som följdes av dagspressen. Boken börjar även med en scen i Stockholms

polis-kammare 1848 och fler scener från det Sagerska målet finns insprängda i den kronologiska framställningen.

Sin kamp för personlig upprättelse i rätttegången emot Möller utvecklade Sager sedan till en ihärdig agitation för alla kvinnors emancipation. Efteråt gav hon ut flera skrifter på eget förlag och förde ett kringflackande liv med föreläsningsturnéer runt om i landet. Under en period i Stockholm startade hon en litterär salong i sitt hem, men själv tycks Sager ha befunnit sig utanför den tidens emancipatoriska nätverk. År 1854 emigrerade hon till USA där hon bosatte sig i Brooklyn, gifte sig med en musiker, födde två söner och fortsatte att föreläsa och ge ut agitatoriska skrifter. Hon avled i Brooklyn år 1901. Ett år senare bildades i Sverige Landsföreningen för kvinnans politiska rösträtt.

Sager pläderade för kvinnors rätt till bildning, för att kunna röra sig fritt i samhället och för kvinnors emancipation genom systerskap. Däremot inte för lagändringar som gav kvinnor rösträtt. Sager lyfts fram av Milles som egensinnig och orädd, bråkig och besvärlig i en tid då de sociala normerna för en kvinna var att vara underdånig och foglig, inte ställa krav, att finna sig. Milles gör sig själv närvarande i texten genom kommentarer om sin fascination för Sager, ”vår första jobbige feminist” (276), och genom frågor som hon sedan besvarar. Det ger en närvaro i berättelsen som stundtals framstår som en spännande kriminalroman och det är befriande för läsningen att Milles genomgående ersatt ordet ”man” med ”en”.

Källmaterialet består huvudsakligen

av Kungliga bibliotekets digitaliserade dagspressartiklar och bevarade brev, husförhörslängder från Byarums socken och mantalslängder från Stockholm, digitala söktjänster för släktforskning och passagerarlistor på fartyg, samt Sagers egna texter med hennes inlagor i Sagerska målet, hennes romaner och pamfletter. Milles har även följt Sager geografiskt i spåren och vandrat i kvarteren i Gamla stan i Stockholm och i Brooklyn där Sager bodde. Resultatet är en text i vilken Karin Milles lyckas levandegöra Sagers livshistoria som även skildras i relief till samtida kvinnor som Fredrika Bremer, Wendela Hebbe, Malla Silfverstolpe och Thekla Knös i Sverige och till Elizabeth Cady Stanton och Susan B. Anthony i USA.

En svaghet med biografien handlar om akribi; vetenskaplig noggrannhet och hantering av dokumenterande källor. I förordet skriver Milles att direkta citat har försetts med noter, vilket flera inte gör, och några påståenden lämnas utan dokumenterande källor. I förordet skriver även Milles att hon för att levandegöra Sophie Sagers liv har gestaltat centrala händelser och skeenden genom att ta sig ”en del friheter med detaljer och ordval” (11). Det visar sig bland annat genom några dialoger som Milles själv fantiserat fram, som mellan Sager och en polismästare i Stockholm (15), mellan Sager och en kapten på ångbåten från Jönköping (41–42), mellan Sager och Gustaf Möller (57–59), mellan en handlare i Byarum socken och Sophie Sagers mor Anna (167–168) och mellan Sagers son Victor Wiener i New York och hennes fästmö Anna Reich (248–249). Det är

ett inslag som ger liv åt berättelsen men samtidigt drar ned biografins trovärdighet.

Uppgiften om att Sager födde en dotter i Sverige är baserad på indicier. Dessutom motsägelsefull. På en textsida slår Milles fast att Sager lämnade Sverige tillsammans med sin dotter Leopoldine (212) för att några sidor senare (220) fundera över vart flickan tog vägen eftersom det är helt tyst om henne i källorna efter ankomsten till USA och att flickan kanske ändå inte var Sophie Sagers dotter utan en släkting eller en skyddsling. Av Sagers utgivna texter som används som källor för faktauppgifter är en *Sagerska målet. Utdrag ur Stockholms Dagblad jämte Förord och Tillägg af Sophie Sager* (1948). Första gången den källan anförs anges den utan årtal och utan fullständig titel (not 26). Den anförs därefter som källa i ytterligare 18 noter innan dess fullständiga uppgifter avslöjas (not 58). Vad är poängen med att vänta så länge med att redovisa källans fullständiga uppgifter?

Jag saknar även en rekapitulation av vad som tidigare skrivits om Sophie Sager av Ulla Manns, Gry Berglind, Ingrid Gunnarsson, Lisbet Scheutz och Maj Olsen. Deras texter står angivna i litteraturlistan, men inte alla refereras till som källor. Med tanke på Milles imponerande detektivarbete för biografien är det förvånande att inte heller Stefan Högbergs forskning om Sager finns med bland källorna. Högberg har argumenterat för att det i tidigare litteratur om Sophie Sager där det Sagerska målet tas upp anges att hon vann, vilket Högberg menar inte stämmer med källorna ("Sophie Sager", *Kvinnliga krigare*, 6 juni 2019 och "Den

verkliga utgången i Sagerska målet", *Arkiv*, 2020 3: 18–20).

Om utgången i det Sagerska målet anger Milles att hovrätten dömde både Sager och Möller till böter (117 med källhänvisning i not 104 till en dagspressartikel från 13 oktober 1849). I den följande meningen skriver Milles däremot att "när dom till slut föll, dömde den till Sophie Sagers fördel. Möller fick betala böter" (117 med källhänvisning i not 105 till stockholmskällan.se utan angiven artikel). Milles tillägger: "Äntligen var det Sagerska målet avgjort." (117) Dessa två motstridiga uppgifter hämtade från två olika källor lämnar Milles utan kommentar. Längre fram i texten upprepas uppgiften hämtad från stockholmskällan.se när Milles skriver: "Hon fick rätt emot Möller." (280) Men just det har Högberg visat att hon inte fick eftersom Svea hovrätt den 5 oktober 1849 dömde *både* Gustaf Möller och Sophie Sager att betala böter, tre riksdaler och sexton skillingar var, vilket dels framgår av Svea hovrätts arkiv som förvaras av Riksarkivet i Stockholm och dels är ett utslag som går att hitta i Kungliga bibliotekets digitaliserade dagspress. Sophie Sager lät sig inte tystas, hon gav sig inte, men hon vann heller inte alla sina strider, som i det Sagerska målet. Med det sagt erbjuder Karin Milles biografi över Sophie Sager en fascinerande tidsskildring som är mycket väl värd att läsas.

Eva Zetterman

Lektor vid Avdelningen Genus, Institutionen för kulturvetenskaper, Göteborgs universitet